

Јулијана М. Вулетић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
ORCID 0009-0004-2926-7929

ГЕРМАНИЗМИ У ПОЗОРИШНОМ РЕЧНИКУ И ЊИХОВА АДАПТАЦИЈА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Приложеним радом желимо да идентификујемо и представимо утицај немачког језика на српски језик позоришне струке. У ту сврху сачинићемо својеврсну трилогију о германизмима у позоришном професионалном жаргону у српском језику. Замисао нам је да истражимо говорни језик позоришних радника, за шта ће нам као корпус послужити анкета са глумцима, редитељима и техничким особљем у позориштима широм Србије¹. Но први круг истраживања односиће се на рад са корпусним материјалом добијеним претрагом *Позоришној речника* М. Здравковића (2016) и *Позоришној речника* Давида Јовановића. Контролни речник за германизме екскерпирани из наведеног корпуса биће *Речник српској језика* Матице српске (РМС) (1990). И последњи, трећи део овог истраживања даће поређење учесталости употребе германизама говорног професионалног жаргона са пописаним германизмима добијеним на основу корпуса позоришних речника. Резултати анкете и анализа учесталости употребе идентификованих германизама у потоњим речницима биће обухваћени и представљени у наредном прилогу о германизмима.

Кључне речи: германизми, жаргон, професионални позоришни жаргон, позајмљенице и преведенице, српски језик

1. О КОРПУСУ

У овом прилогу представљамо најпре германизме позоришног жаргона наведених позоришних речника, као и њихов статус и степен њихове адаптације у српском језику. Како лексеме већ и у самом језику даваоцу могу представљати стране речи, тачније језик давалац може бити посредник у процесу позајмљивања (Костић Томовић 2017: 53), потражићемо и проверићемо одреднице из позоришних речника и њихово порекло у *Речнику српској језика* Матице српске из 1990. године.

1 Податке и контакте позоришта преузели смо из речника М. Здравковића. Међутим, ту није било одзива међу позоришним радницима. Због тога смо се обратили редитељки Милицы Краљ. Захваљујући њеном посредовању анкета је успешно обављена са 100 испитаника. О анализи поменуте анкете биће речи у чланку који је у припреми под називом *Germanismen zwischen Lexikon und Praxis: Theaterwörterbücher und gesprochener Theaterjargon im Serbischen*. Чланак ће бити објављен у Зборнику 16. међународне конференције Удружења германиста југоисточне Европе (нем. *Internationale Konferenz des Südosteuropäischen Germanistenverbandes (SOEGV)*) која се одржала од 6. до 9. новембра у Будви.

Корпусни материјал *Позоришној речника* Давида Јовановића броји 38 германизама, док *Речник основних позоришних појмова* Милована Здравковића бележи 59 германизама. Овде је важно да се напомене да смо у германизме убрајали само оне одреднице чије порекло је експлицитно наведено као немачко. О даљој анализи корпуса ова два позоришна речника детаљније ћемо говорити у 3. одељку овога рада.

2. О ЖАРГОНУ

Пре него ли се посветимо анализи германизама професионалног позоришног жаргона и њиховој фонолошкој, морфолошкој и творбеној адаптацији, казаћемо неколико речи о самом појму жаргона.

Како Бугарски наводи, „*žargon* je jezik u malom”, те „*zahvaljujući* nekim svojim specifičnostima [...] on omogućuje uvide u strukturu i funkcionisanje jezika [...]” (Бугарски 2003: 5). Према његовом предлогу, „*osnovna podela* bi mogla da bude na stručni, subkulturni i omladinski tip *žargona*” (Бугарски 2003: 10).

Како се ми у предметном раду бавимо истраживањем професионалног позоришног жаргона, ограничићемо се управо на посматрање стручног жаргона. Бугарски даље наводи да је „*za* stručne *žargone* карактеристична *preterana*, *šablonska* а често и *pretenciozna* употреба стручних назива, која *nestručnjacima* пара уши. *Kada* su ovi *standardizovani*, *reč* je o *stručnim terminologijama* различитих *registara*, *koje* u *principu* *pripadaju* *standardnom* *jeziku*, *ali* *pri* *navedenoj* *upotrebi* *još* *uvek* *je* *legitimno* *govoriti* *i* *o* *žargonu*” (Бугарски 2003: 10–11).

Речник српској језика Матице српске (1990) даје следећу дефиницију појма жаргон:

жаргон., -она м фр . а. некњижевни, локални говор. [...] б. Говор неке социјалне или професионалне групе, с великим бројем нарочитих речи и израза, арго.

док у *Речнику* САНУ наилазимо на следећу дефиницију:

žargon (fr. *jargon*): *govor* *predstavnika* *jedne* *određene* *društvene* *sredine*, *profesije*, *staleža*, *pokrajine*, *sa* *dosta* *specifičnih* *reči* *i* *ponekad* *manje* *razumljiv* *za* *druge* (Бугарски 2003: 106–108).

У професионалном жаргону, дакле у говору неке професионалне групе, за разлику од осталих, захтеви и конвенције струке непосредно управљају избором језичких могућности (Бугарски 2003: 10, 14). Професионални жаргонизми на које се овај рад фокусира настали су међујезичким контактима позајмљивањем одређених лексема и израза

из немачког језика и њиховом даљом адаптацијом на различитим језичким плановима српског језика².

3. ПОЈМОВИ ГЕРМАНИЗАМ И ГЕРМАНИЗМИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Када говоримо о појму *германизам* на основу научне литературе може се рећи да постоји више дефиниција³. *Германизми* ће у овом прилогу бити посматрани као резултат досадашњих постојећих језичких контаката српског са немачким језиком, а под *германизмима* ћемо подразмевати речи које су посуђене из немачког језика, било да је немачки језик језик давалац или језик посредник⁴, било путем посуђивања или превођења лексичких јединица.⁵

Као илустрацију процеса у коме речи страног порекла – у овом случају из немачког језика – у дијахронијском току постају делом лексикона језика примаоца, навешћемо једну анегдоту са предавања на докторским студијама из предмета *Контактна лингвистика* на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу. Овај пример је посебно значајан јер илуструје однос припадника говорне заједнице српског језика према позајмљеницама и њихово препознавање као „домаћих” речи.

Наиме, професорица која је држала уводно предавање желела је да покаже исходе међујезичких контаката, као и реакцију говорне заједнице на уплив страних речи, у овом случају англицизама, у српски језик. Том приликом прочитан је исечак из рубрике *Писма читалаца* листа *Полишика*, у коме се један читалац оштро успротивио употреби англицизма *схејц*, постављајући питање зашто се једноставно не користи „српска реч” *бина*. Међутим, управо је реч *бина* јасан пример позајмљенице: она не представља изворну српску реч, већ је у српски језик ушла посредством немачког (нем. *Bühne*)⁶.

Исходи међујезичких контаката и упливи страних лексема у неки језик јесу језичке појаве које су пре свега огледало историјских, привредних, политичких и културних утицаја на друштвену и говорну заједницу језика примаоца. Развојни путеви немачког и српског језика

2 О настанку жаргона видети Бугарски 2003: 15 и даље.

3 Уп. Вулетић 2011: 499–500.

4 У вези са терминологијом овде бисмо инсистирали на разликовању између језика даваоца, језика примаоца и језика посредника. Ваљало би избегавати формулацију *посредним/непосредним путем*, што остаје резервисано за сам појам језичког контакта (контакт посредним/непосредним путем, уп. Р. Филиповић 1986: 50).

5 Дефиниција Р. Симеона под 2. „osobito pak znači riječ, izraz, konstrukciju svojstvenu njemačkom jeziku, uzetu samu po sebi ili unesene u druge jezike ili pak načinjene prema njemačkom jeziku”, уп. Вулетић 2011: 499–500.

6 Нажалост, у претрази интернет извора листа *Полишика* нисмо успели да дођемо до наведеног чланка.

бележе вишевековне везе: контакти немачког и српског су различитог интензитета, у различитим временским раздобљима и ареалима, којима се може повлачити и линија њиховог приближавања или удаљавања, односно успона и падова контаката различитих друштвених и говорних заједница (Голубовић 2007: 13; 69). Иако се германизмима у српском језику баве многе научне публикације, како на српском, тако и на немачком језику (Костић Томовић 2017: 62, 79), иако германизми у српском језику данас представљају један затворени лексички слој (Алановић 2001: 297), те иако, напослетку, многе публикације и монографије нуде једну јасну општу слику о германизмима у савременом српском језику (Костић Томовић 2017: 49), тема *германизми у српском језику* није ни издалека исцрпљена и истражена. Утицаји друштвеног живота, политичких померања, економских и културних односа остављају трага у вокабулару српског језика, како у разговорном језику, тако и у многим језицима струке, односно професионалним жаргонима (техника, машинство, аутомобилизам, кулинарство, гастрономија, позориште и др.).

Немачке лексеме су у српски језик преузимање у различитим периодима историје, тако да се у српском језику могу наћи речи које потичу из старовисоконемачког, средњевисоконемачког и нововисоконемачког (Вулеџић Ђурић 2011: 501–503). Најпре су се преузимале усменим путем и то из различитих дијалеката немачког језика. При томе су заступљене лексеме из свих области живота и постојања, из области занатства, домаћинства, материјалне културе, а потом у 19. и 20. веку као последица тесних и многобројних културних контаката образованог слоја друштва из домена уметности, науке и културе, као и у контакту наших тзв. гастарбајтера током 60-тих, 70-тих, 80-тих година (Голубовић 2007: 17, 47; Костић Томовић 2017: 59) па до данас.

Многи германизми, као и реч *бина* с почетка поменута, који су се у потпуности адаптирали како на фонетско-фонолошкој, графемско-ортографској тако и на морфолошкој и творбеној равни језика, природни говорници српског језика без познавања страних језика не доживљавају као стране речи (Голубовић 2007: 18; 132 и даље; 151 и даље).

На основу прегледане научне литературе може се уочити да се у погледу класификације лексике преузете из језика даваоца у језик прималац иста врши са два аспекта, те отуда потичу и различита терминолошка решења. На једној страни се посматра *стаишус* посуђене лексеме у језику примаоцу, а са друге стране дефинише се *стиейен* њене *адајшаације* у језику примаоцу. Ова два аспекта класификовања лексике посуђене из других језика стоје у односу међузависности, тачније *стиейен адајшаације* посуђене речи (на свим језичким плановима) дефинише њен *стаишус* у језику примаоцу (уп. Вулеџић Ђурић 2011: 497–499).

Нашу анализу издвојених германизама у горе поменутиим позоришним речницима спровешћемо наслањајући се на поделу преузетих страних речи у било ком језику на две основне групе: **позајмљенице**

(нем. *Lehnwort* или *Entlehnung*) и **преведенице** (нем. *Lehnübersetzungen*)⁷. Голубовић (2007) у својој монографији *Germanismen im Serbischen und Kroatischen* лексеме посуђене из страних језика дели на *шубице*, *речи страних порекла*, *позајмљенице* и *варваризме*, а стварни се процеси адаптације и нивои адаптације анализирају на основу других фактора (графолошки, фонолошки, морфолошки итд.)⁸.

Под **позајмљеницама** подразумевају се оне лексеме/синтагме које су преузете из језика даваоца. Оне се у даљем процесу укључивања у језички систем језика примаоца прилагођавају правопису, изговору и морфолошком систему језика примаоца (Голубовић 2009: 199) (нпр. нем. *Rollwagen*, срп. *ролваген*; нем. *V-Effekt*, срп. *фауефекат*)⁹.

Преведенице у процесу позајмљивања лексике из језика даваоца настају тако што језик прималац од властитих морфема и лексема гради нову реч или лексички спој, при чему се за настанак ових речи и синтагми као узор узима лексема/синтагма из страног језика, тачније језика даваоца (нпр. нем. *Verfremdungseffekt*, срп. *ефекат зачудности*)¹⁰. Том приликом се сваки саставни део лексеме језика даваоца замењује домаћим еквивалентом.

Лексема/синтагма која је послужила за узор у стварању нове речи/синтагме назива се **моделом**, без обзира на то да ли је језик прималац према узору прихватио њен облик и значење, када се говори о позајмљивању, или је тај исти узор искоришћен за стварање нове речи у језику примаоцу, када се говори о преведеницама. Саме позајмљенице и преведенице се као резултат процеса преузимања из језика даваоца у језику примаоцу називају **репликама**¹¹ (Томовић 2009: 47; Костић Томовић 2013: 170).

7 Оно што Голубовић у свом раду назива *структуралним* германизмима су заправо *преведенице*, за разлику од *суйстанцијалних* германизма (позајмљенице). Преведенице настају уз помоћ домаћег језичког материјала према страном моделу; оно што је страно је управо само модел, а не и језички елементи, будући да се код њих из немачког преузима лексичка структура, а не лексичка супстанца (Голубовић 2007: 11, 66, 76). Ове речи не одударају од језичког система језика примаоца и не препознају се као стране, већ као домаће речи (Голубовић 2007: 78).

8 *Fremdwort* (термин који би се без обзира на степен адаптације могао користити за све стране речи), *Wörter fremden Ursprungs* (чије се страно порекло може констатовати, али су у језику примаоцу у потпуности адаптиране, те их просечан говорник не доживљава као стране), *Lehnwort* (страна реч која се у језику примаоцу релативно успешно прилагодила, али чијег је страног порекла говорник језика примаоца свестан), *fremde Wörter*, чије је страно порекло препознатљиво, пошто су недовољно прилагођене, оне се током времена могу потпуно адаптирати, те могу прећи у категорију позајмљеница, и *Barbarismus*, нестандартна и недовољно или неуспешно прилагођена реч страног порекла, према којима природни говорник [...] има негативан однос (Голубовић 2007: 33, 34, 150).

9 Примери из корпуса.

10 Пример из корпуса.

11 Према *својеној адаптацији* ми смо, наслањајући се на мишљење Филиповића, предложили следећу поделу: 1. *модел* (изворни облик); 2. *компромисна реплика* (може се јавити у више облика у језику примаоцу) и 3. *реплика* (интегрисани облик са различитим степенима секундарне адаптације), уп. Вулетић Ђурић (2011: 499).

Модел и реплика углавном нису истоветни, чак модел у неким случајевима позајмљеница може бити готово непрепознатљив (нпр. нем. *Vorhang*, срп. *фиранга*). Прилагођавање позајмљеница правопису језика примаоца назива се **трансграфемизација** или **ортографска адаптација** (нпр. нем. *Aktschluss*, срп. *актшлус*)¹², док се прилагођавање изговору језика примаоца назива **трансфонемизација** или **фонетско-фонолошка адаптација** (Филиповић 1986: 68–71; Томовић 2009: 55) (срп. *хинтербина* од нем. *Hinterbühne*)¹³.

Прилагођавање реплике морфолошком систему језика примаоца назива се **трансморфемизација** или **морфолошка адаптација** (Филиповић 1986: 119–154; Томовић 2009: 59–63). Именице добијају граматички род према њиховом завршетку те се тако уклапају у морфолошки систем језика примаоца (Алановић 2014: 12) (нпр. нем. *Saal* m, срп. *сала* f); придеви већином добијају домаћи творбени суфикс (Алановић 2014: 123–124) (срп. *бински* од *бина*, нем. *Bühne*); глаголима се додаје суфикс *-ши* (Алановић 2014: 126) (срп. *апшминкати* од нем. *abschminken*, срп. *шћимовајши* од нем. *stimmen*)¹⁴ итд. Адаптација значења модела назива се **транссемантизацијом**, док се стилска адаптација именује као **транстилизација**.¹⁵

Након овог поједностављеног и сажетог прегледа фаза позајмљивања из језика даваоца у језик прималац показаћемо, на основу анализе нашег корпуса два наведена позоришна речника, који су германизми, у ком статусу и степену адаптације постали део лексикона позоришног жаргона. У којој мери се издвојени германизми користе у говорној позоришној пракси представимо у неком од наредних радова о германизмима на основу спроведене анкете глумца, редитеља и техничког особља у позориштима широм Србије.

4. ГЕРМАНИЗМИ У ПОЗОРИШНОМ ЖАРГОНУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА – АНАЛИЗА ПОЗОРИШНИХ РЕЧНИКА

Као што смо на почетку рада у одељку *О корџусу* навели, из речника М. Здравковића (МЗ) издвојили смо **59** германизама, док интернетски речник Д. Јовановића (ДЈ) бележи **38** германизама. Приликом ексцерпирања германизама водили смо се идејом да у германизме

12 Пример из корпуса; детаљније о ортографској адаптацији германизама у српском језику видети код Голубовић (2007: 133).

13 Пример из корпуса, детаљније о фонетској адаптацији видети код Голубовић (2007: 133–149).

14 Пример из корпуса.

15 Упореди илустрацију прилагођавања позајмљеница у језику примаоцу код Костић Томовић (2017: 53).

убрајамо само оне одреднице уз које је експлицитно наведено немачко порекло речи¹⁶.

У циљу илустровања наше потоње одлуке на овом месту бисмо желели и да прикажемо потешкоће у категорисању одредница у анализирајућим речницима.

Наводи порекла лексема у анализираним речницима се код неких ексцирпираних одредница не поклапају. Тако на пример, МЗ у свом *Речнику основних џозоришних џојмова* одредницу *рола*¹⁷ сматра галицизмом, док то није случај у речнику ДЈ, где се уз одредницу *рола* наводи немачко порекло ове лексеме¹⁸. Следећи случај је лексема *балет-мајстор*, код које МЗ наводи порекло из немачког језика, *Ballettmeister*, док нам анализирани речник ДЈ даје податак да ова именица води порекло од француске речи *balett* и нем. *Meister*¹⁹. Надаље, анализирани речник ДЈ не бележи 15 германизама који су присутни у речнику МЗ (нпр. да наведемо само неке: глагол *ајшминкајти*, потом преведеницу *камерна грама*, позајмљенице *зинџијил* и *модистерај*²⁰). Такође, у речнику МЗ недостају лексеме које бележи речник ДЈ, а то су *бомбаст*, *електро цуј*, *свјетлосни џулиј*²¹, *каса-шћик*.

Постоје одреднице у оба анализирана речника код којих се наводи порекло из више језика²², затим се у једном речнику наводи једно

16 У германизам нисмо убројили одредницу *ферзенк*, будући да ниједан од анализираних речника не наводи порекло речи, док у контролном речнику РМС нисмо пронашли потврду за постојање те лексеме. Ипак, очигледно је и неспорно да ова реч води порекло од немачке именице *Versenkung* у значењу *Anlage, besonders auf der Bühne, durch die ein Teil des Bodens niedergelassen, versenkt und wieder hochgehoben werden kann* (уп. <https://www.dwds.de>), тј. *џројагалицише* (уп. речнике МЗ и ДЈ). У анализираном речнику ДЈ наилазимо на одредницу *рикванг*, али без навођења порекла, док у речнику МЗ се наводи немачко порекло самосталне одреднице (нем. *Rückwand*), која читаоца даље упућује на одредницу *завеса*.

17 Код позајмљенице *суфитта* МЗ наводи немачко порекло (нем. *Soffitte*), док ДЈ италијанско. Тако смо ову лексему у речнику МЗ убрајали у германизам, али не и у речнику ДЈ.

18 Случајан пример је лексема *роштиљ* за коју ДЈ у одредници „роштиљ за расвету”, тврди да потиче из немачког језика, док МЗ не наводи порекло лексеме. За именицу *роштиљ* постоји потврда у РМС, али у значењу *џвоздена решџика за џечење меса*. У Вујаклијином *Речнику страних речи и израза*, који смо консутовали за ову лексему, она није наведена. Такође, за немачку именицу *Roschil* наведену код ДЈ под овом одредницом нисмо нашли потврду ни у немачким електронским речницима: <https://www.dwds.de>, <https://www.duden.de>.

19 За позајмљеницу *бурџеатер* оба анализирана речника наводе следеће порекло: нем. *Burg*, гр. *théatron*, док за саму лексему *бурџеатер* потврду не налазимо у РМС.

20 Позајмљеница *модистерај* се код МЗ јавља као посебна одредница са упућивањем на одредницу *радионица* под којом налазимо објашњење за лексему *модистерај*, тј. да њено порекло води од немачке именице *Modistin*.

21 За ове одреднице *електро цуј*, *свјетлосни џулиј* ДЈ, додуше, не наводи порекло и ми их нисмо сврстали у германизме; претрагом на интернету пронашли смо лексеме *Elektroseilzug* и *Lichtpult*, које пак немачки електронски речници не бележе.

22 Такав случај је са позајмљеницом *џруја*: МЗ наводи порекло из француског језика, док ДЈ из три језика – lat. *turba*, fr. *la troupe*, нем. *Truppe*, док у РМС налазимо назнаку фр.-нем.

значање лексеме, а у другом два значења²³, док имамо одреднице где и један и други речник позоришних појмова наводе порекло из два језика²⁴.

У речницима смо наилазили на германизме који нису наведени као одреднице и њих, иако јасно припадају слоју германизама, нисмо у спроведеној анализи убројили у германизме²⁵. Такође, не као одреднице, јављали су се германизми у тексту објашњења појединих одредница у анализираним речницима, попут *концертмајстор*, *шириховање*, *бински* радници, *бинска техника шминкаџи* и сл., које такође у нашој анализи нисмо сврстали у германизме.

Од 13²⁶ синтагми које смо пронашли у речнику ДЈ, а које би по нашем мишљењу могле да се уврсте у преведенице са немачког језика, само две имају наводе порекла и то *ефекатн зачудностн* и *експериментално позорнштн*. Код прве преведенице која је наведена као самостална одредница ДЈ наводи следеће: „lat. effectus, nem. Verfremdungseffekt odnosno V-Effekt”, а код друге наводи само глагол „nem. experimentieren – ogled, opit, proba (sic!)”, тачније, требало би да стоји *experimentelles Theater*. Дакле, на основу објашњења одредница закључујемо да се у речнику позоришних појмова ДЈ могу наћи само *две* преведенице. Остале германизме сврставамо у позајмљенице којих је укупно 36 у позоришном речнику ДЈ²⁷.

Анализирајући речник позоришних појмова МЗ у погледу германизама у позоришном жаргону пронашли смо 12 синтагми које бисмо могли назвати германизмама-преведеницама. Међутим, како и овде недостају наводи порекла за већину ових детектованих синтагми, констатујемо да преведеница у речнику МЗ има *џри* и то *грама за чишање* (нем. *Lesedrama*), *ефекатн зачудностн* (нем. *Verfremdungseffekt* односно

23 То налазимо код позајмљенице *џрилер*. Код МЗ је реч позајмљена из енглеског језика у значењу књижевно дело thriller, а ДЈ наводи следећа значења и порекло: thriller књ. дело; муз. (ital. trillio, nem. Triller). РМС под одредницом *џрилер* наводи два значења: нем. 1. муз. мелодијски украс... 2. узбудљив, акциони филм.

24 Тако је код позајмљеница *хол* и *хала*. Лексему *хала* проналазимо само код МЗ (нем. Halle, engl. hall), а *хол* у оба прегледана речника са назнаком порекла: енгл. hall, нем. Halle (МЗ) и енгл. hall, нем. halle (sic!) (ДЈ).

25 На пример, *шшеловање* у синтагми *шшеловање светла*. РМС бележи глагол *шшеловаџи*, али не бележи именицу *шшеловање*. Или у изразу „*џиџа од шненокли*”, где је лексема *шненокла* чити германизам (РМС 1990: 988), са објашњењем код МЗ: „[Д]ео комедије у коме извођачи гађају публику лепљивом смесом, која се обично састоји од ланог споја пене за бријанје и сапуна”.

26 Остале синтагме можемо посматрати или као ступање одређених германизама као што је *мајстор* у синтагматске односе са лексиком из српског језика (нпр. мајстор светла), док, рецимо *мајстор шона* можемо посматрати као преведеницу од немачке именице *Tonmeister*. Други пример би био *чишања проба* која је недвосмислено преведеница немачке сложенице *Leseprobe* (исти пример без навођења порекла налазимо и код МЗ). Међутим, за ове синтагме није наведено из ког језика воде порекло, тако да их нисмо уврстили у германизме у овом речнику.

27 На пример *ролваџен* (нем. *Rollwagen*), *џуџ*, али у значењу „(nem. *Zug* - vrsta velike jake udice) Јака гвоздена шпка која се ро принципу сџкрка диже и спушта”, то значење РМС не бележи под германизмом *џуџ*, затим *хинџербина* (нем. *Hinterbühne*), *шлаџворџ* (нем. *Schlagwort*), *фах* (нем. *Fach*), *фалш* (нем. *falsch*) итд.

V-Effekt²⁸) и камерна грама (нем. *Kammerspiel*). Остале германизме сврставамо у позајмљенице са укупним бројем 56²⁹.

Анализирајући врсте речи код позајмљеница учили смо да доминирају именице (код ДЈ 34, код МЗ 53). Од *придева* смо забележили само два (*бомбасџи* и *фалиш*³⁰), при чему се одредница *бомбасџи* у РМС дефинише и као именица (РМС: 249), а такође РМС бележи и изведен придев од *бомбасџи*, *бомбасџичан*, *бомбасџио*, као и именице *бомбасџика*, *бомбасџичност* (РМС: 249). На основу анализе издвојених германизама из речника ДЈ не бележимо ниједан *глагол*, док код МЗ наилазимо чак на два глагола (*шџимовати* и *аџминкаџи*).

ЗАКЉУЧАК

Истраживањем утицаја немачког језика на српски позоришни жаргон потврђено је да су германизми дубоко укорени у стручни језик позоришне уметности. Анализа корпуса двају позоришних речника, М. Здравковића и Д. Јовановића, указала је не само на велики број лексема немачког порекла, већ и на значајне разлике у обради порекла и класификацији појединих одредница. Управо те разлике додатно наглашавају потребу за стандардизацијом и критичком ревизијом стручне лексикографије.

Уочено је да су германизми у позоришном жаргону најчешће именице, при чему доминирају позајмљенице, док је број преведеница ограничен. Анализа је такође показала различите степене адаптације ових лексема на фонолошком, морфолошком и правописном нивоу, што додатно илуструје динамику језичког контакта и развоја лексичког система српског језика. Посебно је значајно што многи од ових германизама, иако страног порекла, више не изазивају свест о језичкој „страности”, што указује на висок степен њихове укључености у језички идентитет позоришне струке.

Иако именице доминирају међу германизмима у професионалном жаргону позоришног речника српског језика, примећује се да лексички утицај немачког језика није ограничен искључиво у доменименичке лексике. Наиме, иако је број позајмљених придева мали (само 2), контролом у ширем корпусу потврђено је да се значајан број придева изводи **секундарном адаптацијом** – творбеним процесима на основу већ преузетих именица, а да се од издвојених позајмљених гла-

28 Германизам *фау-ефекаџи* сврставамо у позајмљенице.

29 Да наведемо само неке овде: *акџшлус* (нем. *Aktschluss*), *бина* (нем. *Bühne*), *вешерај* (нем. *Wäscherei*), *кникс* (нем. *Knicks*), *рикванг* (нем. *Rückwand*), *шџихџроба* (нем. *Stichprobe*), *шмира* (нем. *Schmiere*) итд. РМС не бележи именицу *вешерај*, већ *вешерница*, док је рецимо од германизма *шмира* изведена и лексема *шмиранџи*.

30 Придев *бомбасџи* не бележи речник МЗ, док су у речнику ДЈ прибележена оба придева *бомбасџи* и *фалиш*.

гола изводе нове именице. Ово указује на **дубљу интеграцију германизама** у српски језички систем, јер се именице/глаголи не задржавају искључиво на именичкој/глаголској равни, већ се продуктивно користе као база за даљу деривацију. Та појава сведочи о њиховој функционалној вредности и високом степену уклопљености у српски лексички систем, нарочито унутар стручних и жаргонских регистара као што је позоришни говор.

Посебно је значајан однос између **именица и глагола**, који показује да је **именовање предмета, појава и појмова** далеко чешће него именовање радњи и процеса. Наведено указује на чињеницу да се немачке лексеме у овом контексту пре свега користе за описивање **објеката и појмова специфичних за позоришну праксу**, док се изрази који именују радње углавном формирају на бази постојећих језичких ресурса српског језика.

И на крају, ово истраживање поврђује важност дијахроног и корпусног приступа у испитивању језичких позајмица, а следећа фаза – анализа анкете међу позоришним практичарима – допринеће дубљем разумевању стварне употребе германизама у савременој позоришној пракси. Тиме ће се добити комплетнија слика о степену активне језичке присутности германизама у професионалном жаргону.

Литература

Алановић 2001: М. Алановић, Германизми у Речнику српскохрватскога књижевног језика, Нови Сад: *Прилози проучавању језика*, Нови Сад, 30–32, 297–310.

Алановић 2014: М. Алановић, *Germanismen im Serbischen: von systemeigenen zu abweichenden morphosyntaktischen Eigenschaften*, у: Е. Kaczmarska и М. Nomachi (прир.), *Slavic and German in Contrast. Studies from Areal and Contrastive Linguistics*, *Slavic Eurasian Studies* 26, 117–134. http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no26_ses/contents.html. 30.07.2025.

Бугарски 2003: Р. Бугарски, *Жарјон: лингвистичка студија*, Београд: Библиотека ХХ век.

Вулетих Ђурић 2011: Ј. Вулетих Ђурић, *Германизми у српском језику на подручју Шумадије између два светска рата*, у: М. Ковачевић (уред.), *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са V међународној научној скупи одржаној на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, (29-30. X 2010)*. Књ. 1, *Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет: Скупштина града, 495–507.

Голубовић 2007: Б. Голубовић, *Germanismen im Serbischen und Kroatischen*, München: Otto Sagner.

Костић Томовић 2017: Ј. Костић Томовић, *Германизми у савременом српском језику, у германославистичкој литератури и у роману „Semper idem“ Ђорђа Лебовића. Комуникација и култура online*, год. VIII, бр. 8. https://www.researchgate.net/publication/321941226_Germanizmi_u_savremenom_srpskom_jeziku_u_germanoslavistickoj_literaturi_i_u_romanu_Semper_idem_Dorda_Lebovica. 30.07.2025.

Томовић 2009: Н. Томовић, *Славизми у савременом енглеском језику*, Необјављена докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.

Филиповић 1986: Р. Филиповић, *Језици у контакту. Увод у лингвистику језичких годира*, Загреб: Школска књига: Југославенска академија знаности и умјетности.

Речници

Здравковић 2007: М. Здравковић, *Речник основних позоришних појмова*, Београд: Народно позориште и Altera.

РСАНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, књ. 1–16 (1959–2001), Београд: САНУ.

Електронски речници

Вујаклија: лексикон страних речи и израза. vujaklija-leksikon-stranih-reci-i-izraza_compress.pdf.

Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. <https://www.dwds.de>.

Jovanović, David, *Pozorišni rečnik*. <https://pdfcoffee.com/pozorisni-recnik-pdf-free.html>.

Речник српскохрватској књижевној језика. Речник%20српскохрватскога%20књижевног%20језика%20(Rečnik%20srpskohrvatskoga%20književnog%20jezika)%20(%20PDFDrive%20).pdf.

Wörterbuch der deutschen Sprache – Duden Online. <https://www.duden.de>.

Julijana M. Vuletić / GERMANISMEN IN THEATERWÖRTERBÜCHERN UND IHRE ADAPTATION IM SERBISCHEN

Zusammenfassung / Diese Arbeit untersucht den Einfluss der deutschen Sprache auf die Fachsprache des serbischen Theaters. Im Fokus stehen sogenannte Germanismen – d.h. Wörter deutscher Herkunft – die im professionellen Theaterjargon verwendet werden. Als Korpus dienen zwei Theaterwörterbücher: das von Milovan Zdravković (2016) und das von David Jovanović, ergänzt durch eine vergleichende Analyse mit dem Wörterbuch der serbischen Sprache der Matica srpska (1990). Ziel der Untersuchung ist es, den Ursprung, den Adaptationsgrad sowie die funktionale Rolle der Germanismen im serbischen Theaterdiskurs zu analysieren.

Die Analyse ergab, dass die Mehrheit der erfassten Germanismen als Lehnwörter und Lehnübersetzungen klassifiziert werden kann, wobei die meisten davon Substantive sind. In beiden Wörterbüchern zeigten sich Unterschiede in der Erfassung und Herkunftszuweisung der Begriffe, was auf einen Mangel an Standardisierung in der Theaterlexikografie hinweist. Ferner zeigte sich, dass viele dieser Germanismen bereits phonetisch, morphologisch und orthographisch vollständig in die serbische Sprache integriert sind, sodass sie von Sprechern häufig nicht mehr als Fremdwörter wahrgenommen werden.

Der nächste Schritt in der Untersuchung wird die Auswertung einer Umfrage unter Schauspielern und Regisseuren der serbischen Theater sein, um den tatsächlichen Gebrauch sowie die Relevanz dieser Germanismen im alltäglichen Theaterbetrieb zu erfassen.

Schlüsselwörter: Germanismen im professionellen Theaterjargon, Entlehnungen und Lehnübersetzungen, serbische Sprache

Примљен: 18. 8. 2025.

Прихваћен јануара 2026.